

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): **Marián Sekerák**
Článok / Article: **Neutralizace nejistoty a „vyrovnávání“ štěstí: k principům kompenzace (ne)šťastné náhody**
Vydavateľ / Publisher: **Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica**

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

SEKERÁK, M. 2015. Neutralizace nejistoty a „vyrovnávání“ štěstí: k principům kompenzace (ne)šťastné náhody. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 18, č. 1, 2015. ISSN 1335 – 2741, s. 8-33. Dostupné na internete:

<http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/1_2015/SEKERAK.pdf>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

NEUTRALIZACE NEJISTOTY A „VYROVNÁVÁNÍ“ ŠTĚSTÍ: K PRINCIPŮM KOMPENZACE (NE)ŠŤASTNÉ NÁHODY¹

NEUTRALIZATION OF UNCERTAINTY AND EQUALIZATION OF LUCK: THE PRINCIPLES OF COMPENSATION OF AN (UN)FORTUNATE LOTTERY

Marián Sekerák*

ABSTRACT

The paper is dedicated to the Luck Egalitarianism, its genesis, the main principles, as well as to its external and internal criticism. The main problem of this theory represents the quest for the principle of compensation for the consequences of bad brute luck, in some cases of bad option luck. I claim that the right way is not a return to the solidaristic community, but emphasizing the principle of equal citizenship. Therefore, it is necessary to compensate not only material damage but also moral one. One of the possible ways is socially recognized and widely supported fair access to public services and offices, as well as granting of the public honours to those who are morally harmed.

Key words: Luck Egalitarianism, bad brute luck, bad option luck, solidaristic community, justice

Úvod

Současný politicko-filosofický diskurs je symptomatický pestrostí přístupů a akcentováním zásadních problémů, které tvoří hlavní jádro jeho výzkumu. Mezi ně patří i otázky týkající se (distributivní) spravedlnosti. Naznačený trend jistě roztříštěnosti – co se názorových pozic i metodologických přístupů týče – můžeme pozorovat především v angloamerické politické filosofii, která této

* PhDr. Marián Sekerák působí jako interný doktorand na Institutu politologických studií, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze, U kříže 8, 158 00 Praha 5 – Jinonice, Česká republika, e-mail: marian.sekerak@gmail.com.

¹ Tento článek vznikl v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd UK č. 260 111/2014, Politické konflikty a tvorba politiky na počátku 21. století, řešeném na Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze.

disciplíně již několik desetiletí udává, zcela přirozeně, vlastní směřování. Přesto se zdá, že značná část jejich představitelů a představitelky se nějakým způsobem více či méně explicitně hlásí k egalitarismu. Není to nepochopitelné. Na světě je jen málo osob, včetně politických teoretiků a filosofů, které by chtěly být považovány za přesvědčené egoisty a sociopaty. Nejbližší k tomuto označení mají (z pohledu svých kritiků) snad antiegalitární pravicoví libertariáni (např. **R. Nozick**, **M. N. Rothbard**, **H.-H. Hoppe**, **T. R. Machan**, **J. Narveson**),² přivádějící svou klíčovou koncepci vlastnictví sebe sama (*self-ownership*) do krajnosti, vzbuzující někdy pochybnosti o tom, zda vůbec dokázali pochopit smysl společenských struktur, ve kterých je každý jedinec už od počátku lidské existence, chtě nebo nechtě, ukotven (viz např. Ypi, 2011; Hudecová, 2011; McElwee, 2010; Taylor, 2005; Levy, 2002; Pateman, 2002; Atlas, 2000; Brenkert, 1998; Vallentyne, 1997; Arneson, 1991, 2010).

Egalitarismus je tedy relativně široce akceptovaným směrem, se kterým se však pojí nemálo komplikací. Ty pramení z výše naznačeného početného zastoupení politických filosofů a filosofek různých myšlenkových proudů. Jedná se tedy o jakousi „všezahrnující kategorii“ nebo „univerzální paradigma“, v jehož rámci různě varíují pozice utilitarismu, (levicového) libertarianismu nebo **Rawsova** pravidla maximinu (srov. Temkin, 2009, s. 155). Tyto přístupy mají, přirozeně, navzájem jen málo společného. Příklon k rovnosti jako ke konstitutivní hodnotě je v nich však přesto patrný. Jako výchozí se považuje premisa, podle níž „*je nespravedlivé nebo špatné samo o sobě, když se někteří lidé mají hůř než jiní, přičemž za to nenesou žádnou (přímou) odpovědnost.*“ (Lippert-Rasmussen, 2005, s. 74) Z toho plyne, že každý jedinec, který za své nezaviněné konání snáší nepříznivé důsledky, by měl mít tyto špatné důsledky adekvátně kompenzovány, aby se tak docílila rovnost šancí, jelikož jistá individuální nebo skupinová znevýhodnění mají silný potenciál produkovat nepřirozené společenské nerovnosti. Jinak řečeno, tam, kde absentuje úmyslné hazardování (ne nevyhnutně ve smyslu hazardních her, ale v obecném smyslu) a distribuce (statků, statusů, šancí atd.) jsou ovlivněny pouze drsným štěstím (viz níže), tam je vyžadováno zavedení principu rovnosti (srov. Knight, 2012, s. 542). V čem se zásadně různé egalitaristické přístupy vzájemně odlišují, není až tak pojetí rovnosti, jako spíše nerovnosti a toho, co nebo kdo ji způsobuje. Od této „diagnostiky“ se následně odvíjejí i konkrétní návrhy „léčby“. Teoretici

² O rozdílech mezi pravicovým a levicovým libertarianismem viz např. **Quong** (2011); **Daskal** (2010); **Hrubec**, **Brabec** (2005); **Fried** (2004).

jako **Ronald Dworkin**, **Richard Arneson**, **Gerald A. Cohen**, **Erik Rakowski**, **John Roemer**, **Kasper Lippert-Rasmussen**, **Thomas Nagel**, a částečně i **Philippe Van Parijs** sice z odlišných pozic, ale přece jen identifikují princip odpovědnosti jako klíčový při řešení otázky kompenzace nerovnosti ve společnosti.³ Ústřední pozornost je u nich zaměřena na pojem odpovědnosti, při níž se rozlišuje mezi (svobodnou) volbou jednotlivce, jeho vlastní zásluhou a okolnostmi (biologickými nebo společenskými), které na jednotlivce působí nezávisle na jeho svobodné vůli. Zatímco svobodná volba bez donucení se považuje za klíčovou hodnotu liberalismu, eliminace tzv. přírodní loterie, šťastných okolností⁴ nebo společenských ohledů dominuje ve sféře rozdělovací (distributivní) spravedlnosti a bývá označována jako základní východisko egalitarismu. Konstatuje se, že jednotlivci by měli disponovat náležitými podíly hmotných a nehmotných statků v závislosti na (resp. v souladu s) jejich vlastními učiněnými volbami. Zároveň by měli být kompenzováni za nevýhody, které musejí snášet, a za které objektivně, tedy s ohledem na svou neúčast při utváření jejich důsledků, nemohou. Přívrženci tohoto proudu v rámci egalitarismu bývají označováni jako tzv. egalitaristé šťastné náhody (*Luck Egalitarians*). Hlavní premisou egalitarismu šťastné náhody (dále jen „EŠN“) je, že individuální pozice odvozené od svobodných rozhodnutí jednotlivců jsou legitimní, zatímco jsou za nelegitimní považovány takové nerovnosti, které jsou výsledkem okolností, které si tito jedinci nemohli svobodně zvolit nebo vybrat. Tyto okolnosti mohou být označeny jako štěstí, náhoda, nejistota, případně v některých případech, zejména pokud se jedná o biologickou podmíněnost, jako již zmíněná přírodní loterie. EŠN však, na druhé straně, nebere v potaz jen zásadu rovnosti a působení náhody na život jedince, ale i aspekt zásluh; jedná

³ **Gerald Lang** (2009, s. 318, pozn. č. 2) upozorňuje, že navzdory jeho přínosu k egalitarismu, by bylo chybou považovat **R. Dworkina** přímo za reprezentanta egalitarismu šťastné náhody. Stejně tak **Carl Knight** (2012) připomíná, že **Dworkin** se od tohoto směru výslovně distancoval.

⁴ „Šťastné okolnosti“ (*circumstantial luck*) jsou výrazem, který prosazuje **David Miller** (1999, s. 144). Je třeba je odlišit od zásluh, jak to zmíněný prominentní teoretik činí na příkladu přírodovědce, jenž sice shodou šťastných okolností dostal do užívání špičkové laboratorium (např. díky vhodně nasměrovaným evropským dotacím, řekli bychom u nás), ale pouze na základě vlastních zásluh, vyplývajících z učiněného převratného výzkumu, dostal Nobelovu cenu. Jiný příklad šťastných okolností nabízí **C. Knight** (2012): jistá osoba dostala shodou (šťastných) okolností příležitost zachránit dítě topící se v rozvodněné řece. Za to následně sklídila slávu a společenského uznání. Na druhé straně, nemůžeme se pohoršovat nebo odsuzovat jinou osobu, která je disponována podobně jako „zachránce“ (např. umí dobře plavat a je odvážná), ale neměla nikdy tu příležitost někomu zachraňovat život.

se tedy o teorii založenou na zásluhách (*desert based theory*), jak zdůrazňuje **Nicholas Barry** (2006). Je na zásluhách založena proto, že bere v potaz zodpovědnost jedinců za jejich konání argumentujíc, že lidé by se měli těšit jisté úrovni blahobytu, kterou si na základě svého konání objektivně zaslouhují.

Užitečné je v této souvislosti i rozlišování, které nabízí **R. Pierik** (2006, s. 424), a které se týká přirozených a společenských daností (*natural and social endowments*). Přirozené danosti představují „majetek osoby, který – prostřednictvím fyzikálních nebo biologických procesů – limituje schopnost této osoby vytvářet neosobní zdroje a realizovat její (vlastní) ambice“ (ibid.). Naopak společenské neboli sociální danosti jsou specifickým atributem osoby v tom smyslu, které samy osobě nemusí nevyhnutně ovlivňovat životní pozice nebo úspěch této osoby, ale „v interakci se společenskými strukturami a procesy ovlivňují schopnost osoby vytvářet neosobní zdroje a realizovat její (vlastní) ambice“ (ibid.). Zatímco tedy přirozené danosti (jinak řečeno přírodní loterie) mohou vést k jistým společenským nerovnostem prostřednictvím fyzických a/nebo biologických procesů, které „držitel“ těchto daností není (většinou) schopen ovlivnit, společenské danosti mají vliv na pozici jednotlivce skrze působení společenských struktur, do kterých je tento jedinec ukotven, tj. jsou akumulovány efekty vzorců lidského chování. Přirozeně, jisté druhy společenských daností mohou mít rozdílný vliv v rozdílných typech společností, tzn., že někde mohou být konkrétní danosti považovány za takové, které generují nerovnost a znevýhodněné postavení, jinde tytéž danosti produkují zcela jiný výsledek. Zde je však třeba upozornit, že z hlediska EŠN je pokaždé potřebné zohlednit individuální vůli a konání jedince, a to bez ohledu na společenské danosti, které mohou být morálně arbitrární.

V případě, že jednatel vykoná své rozhodnutí v konkrétní životní situaci dobrovolně, ať už na základě předchozího uvažování nebo bez něj, je považován za plně odpovědného za provedený krok a nemá nárok na žádný typ společenské kompenzace v případě, že mu tento krok způsobil nějaký typ újmy (fyzické, majetkové, psychické aj.). Zároveň platí, že stejná situace, která vedla takto konající osobu k nějakému typu užitku, tedy že saturovala určité její potřeby (citové naplnění v partnerském vztahu, nabytí dobře placené práce, získání politického vlivu, společenské uznání atd.)⁵ musí být plně akceptována

⁵ Zařadit sem můžeme i užitky, které neplynou přímo z pocitu nedostatku, jako např. peněžní výhru v loterii. Jedinec může vyhrát, těšit se z této výhry a užívat si ji, aniž by předtím pociťoval deficit finančních prostředků.

spoločností jako legitimní, přičemž výjimku z této legitimacy tvoří pouze takové prostředky, které společnost jako celek považuje za protiprávné, případně nemorální.⁶ Klíčovou roli tedy hraje odpovědnost. Díky tomu bychom mohli EŠN společně s **C. Knightem** označit za jakousi formu „responsibilitarismu“, tedy takový proud myšlení, který distribuci zdrojů činí citlivou vůči individuální odpovědnosti (srov. Knight, 2009, s. 169). Z egalitářského úhlu pohledu totiž platí, že dvě osoby konaly vůči sobě navzájem stejně tehdy a jen tehdy, když z pohledu odpovědnosti neexistuje důvod, proč by se obě neměly mít stejně špatně. Na základě toho může být výchozí předpoklad egalitarismu popsán následovně:

„Je zlé, když se nemá každý stejně špatně a zároveň nekonal stejně odpovědně vůči všem ostatním. Když každý nekonal stejně odpovědně vůči všem ostatním, potom nerovnost, která reflektuje odlišné způsoby výkonu odpovědnosti je méně zlá než nerovnost (a rovnost), která nereflektuje odlišné výkony odpovědnosti.“ (Lippert-Rasmussen, 2001, s. 549)⁷

Navzdory relativně početné české a slovenské literatuře doposud věnované reflexi současných debat o spravedlnosti⁸ konstatujeme, že existuje značné vakuum ohledně problematiky EŠN. Cílem sledovaným v této studii bude proto: (1) nabídnout základní popis tohoto konceptu, jak byl představen svými nejvýznamnějšími představiteli a představitelkami, (2) nastínit vnitřní a vnější kritiku, jakož i (vzhledem k omezenému prostoru) některé problematické

⁶ V případě protiprávnosti se konání zvykne posuzovat přísněji než použití prostředků, které jsou „pouze“ nemorální. Míra tohoto posouzení závisí na citlivosti příslušníků společnosti, přirozeném morálním kodexu a převládající (politické) kultuře.

⁷ O deset let později nabídl citovaný autor poněkud jinou interpretaci EŠN, kterou nabízím vzhledem ke korektnosti vůči vývoji jeho myšlení a pluralitě přístupů k nazírání na podstatu tohoto filosofického směru. Z důvodu lepší srozumitelnosti připojuji k vlastnímu překladu anglický originál: *„Pro jednotlivce je nespravedlivé, aby se měli hůř než ostatní tehdy a jen tehdy, když jejich relativní pozice (s ohledem na relevantní equalisandum; upřednostňovaný koncept výhody, která by měla platit jako základ rovnosti členů nějakého společenství, pro libertariány např. svoboda – pozn. autora) nesouvisí s jejich relativní vinností, tj. nakolik jsou vzhledem ke svým vinám relativní k jiným.“* Vorig.: It is unjust for an individual to be worse off than others if, and only if, their relative positions (with regard to the relevant equalisandum) do not match their relative faultiness, i.e. how much at fault they are relative to others. (Lippert-Rasmussen, 2011, s. 160) Jinými slovy, pro jedince je nespravedlivé aby se měl hůř než ostatní tehdy a jen tehdy, když bytí takového jedince nesouvisí se stupněm jeho vlastního zavinění (srov. Lippert-Rasmussen, 2011, s. 172). Takovýto přístup nazývá autor „vinu zohledňujícím egalitářismem“ (*fault-sensitive egalitarianism*).

⁸ Např. **Dufek** (2006, 2010), **Váně** (2007), **Palovičová** (2008), **Velek** (1997, 2007), **Hrubec** (2012), **Hrubec, Brabec** (2005), **Bárány** (2011), **Melichová** (2010), **Jurová** (2012), **Šabíková** (2012, 2013).

momenty, které ho provázejí a nakonec (3) identifikovat, za použití příkladu zesnulých českých vojáků v Afghánistánu a osob poškozených povodněmi, potenciální východiska pro společensky relevantní a plausibilní kompenzaci nešťastných okolností, resp. důsledků náhody, které *nebyly* způsobeny (a) úmyslným působením poškozeného (např. jízda pod vlivem alkoholu), (b) nešikovným využitím vlastního talentu (např. zranění profesionálního hokejisty během sportovního utkání), ani (c) nepříznivými dopady vlastních zásluh (např. slavná herečka je objektem pronásledování ze strany bulváru a veřejných pomluv).⁹ Takováto východiska pro potenciální kompenzaci shledám ani ne tak v materiálním (finančním) odškodnění, jako spíše v společensky uznaném a široce podporovaném ulehčeném přístupu k veřejným službám, úřadům a spravedlivé míře udělování veřejných poct. V úvahu budu brát zejména takovou škodu, která nemá materiální, ale spíše morální charakter, tj. být subjektem morální viny, nebo cílem nepřátelských úsudků vzhledem k vlastnímu morálnímu a/nebo společenskému statusu (viz Lippert-Rasmussen, 2005, s. 45).¹⁰

1 Co je to egalitarismus štěstěné náhody? Geneze a základní principy

Dříve než postoupíme k jádru uvažování, přistavíme se nejdříve u problematiky geneze a principů EŠN, jelikož tato nebyla, jak již bylo zmíněno výše, doposud jak v českém, tak ani ve slovenském odborném prostředí téměř vůbec reflektována.¹¹ S tímto termínem poprvé přišla **Elizabeth Anderson** (1999) ve svém přelomovém článku, který v politicko-filosofické obci rozpoutal bouřlivou diskusi, která dodnes neutichá. Inspirativní je v této souvislosti i čtení **Rawlse**, jenž ve svém *Politickém liberalismu* uvádí, že „[t]eorie spravedlnosti musí usměrňovat nerovnosti v životních vyhlídkách občanů, které vyplývají z výchozího sociálního postavení, přirozených výhod a historických okolností. Dokonce, i když tyto nerovnosti nejsou v některých případech příliš velké, jejich účinek může být dostatečně velký, takže časem mohou mít významné kumulativní důsledky.“ (Rawls, 1997, s. 224) Navzdory této významné **Rawlsově** pasáži a **Andersonové** „objevu“ teorie EŠN lze říci, že základy

⁹ K roli zásluh v distributivní spravedlnosti viz více in **Lamont** (1994).

¹⁰ K pojmu „morální škoda“ a „morální odpovědnost“ viz více in **Denaro** (2012).

¹¹ Dvěma vzácnými výjimkami jsou: monografie, jejímž autorem je **L. Blaha** (2012) a článek, který napsal **P. Krčál** (2013).

tomuto směru položil již počátkem 80. let minulého století jiný liberál, **Ronald Dworkin** († 2013), v druhé části série svých článků, ve kterých se věnoval hledání odpovědi na otázku „Co je to rovnost?“. V uvedené studii rozlišil tzv. drsné štěstí (*brute luck*) a volené štěstí (*option luck*) (srov. Dworkin, 1981, s. 293).¹² Zatímco první typ štěstí odpovídá míře rizika a okolnostem, za kterou rozhodující se jednotlivci nenesou odpovědnost (rozdíly v rodinném a společenském původu, dosažené vzdělání, přirozený talent atp. jako zdroje nerovnosti), druhý typ je reprezentantem důsledků uvážených rozhodnutí jednotlivců, přičemž má podobu ztrát nebo zisků, které jsou anticipovány. Volené štěstí je definováno důsledky spekulací a hazardování, které bylo podstoupeno za plného vědomí ohledem těchto možných důsledků. Drsné štěstí, na druhé straně, určují důsledky rizik těch kroků, které byly buďto vědomě nevybrány, zvoleny neúmyslně, vykonány bez vědomosti o jejich možných důsledcích, nebo vybrány za společensky nevýhodných okolností (např. stav ekonomické nouze) (srov. Knight, 2005, s. 56–57). Nerovnosti, které EŠN považuje za přípustné, tedy spočívají na premise, že jedinec se může mít hůř nebo líp než jiní lidé jen tehdy, jestli toto jeho „mít se hůř nebo líp než ostatní“ je možné připsat faktorům, které nemají svůj původ v drsném štěstí (srov. Lang, 2009, s. 318). Uvedené rozčlenění na dva druhy štěstí obhájuje názor, podle kterého vůči jakýmkoli nerovnostem přicházejícím jako důsledek voleného štěstí, tedy z autonomních voleb jednotlivců (např. investovat na burze, odmítnout zdravotní pojištění, odmítnout účastnit se parlamentních voleb, podnikat v rizikovém oboru a podobně) nelze namítat. Naopak, vůči nerovnostem vyplývajícím z drsného štěstí, tedy jako důsledku náhody (např. narodit se s nižším IQ, narodit se jako dítě chudých rodičů, být zasažen bleskem a podobně) jsou takto postižené osoby oprávněny namítat (srov. Temkin, 2009, s. 158) a měly by být společností kompenzovány. EŠN se tedy usiluje eliminovat a kompenzovat nerovnosti vzniklé z drsného štěstí a jako důsledky morálně arbitrárního konání, zatímco je zároveň citlivý a ohleduplný k individuálně učiněným rozhodnutím (srov. Barry, 2006, s. 98). **Dworkin** tak jako první umístil egalitární podmínky do sféry okolností, kde individuální volby mohou vést k legitimním nerovnostem. Jak zdůraznil **G. A. Cohen** (1989, s.

¹² Vzhledem k faktické neexistenci adekvátních pojmových ekvivalentů těchto anglických výrazů budu pro potřeby této statě pracovníě používat uvedené překlady, tedy „drsné“ a „volené“ štěstí, přestože si uvědomuji, že takováto podoba adaptace těchto termínů není příliš vyhovující a je poměrně mlhavá.

933), **Dworkin** provedl egalitarismu neocenitelnou službu, když do něj vtělil nejsilnější myšlenku antiegalitární pravice, totiž myšlenku volby a osobní odpovědnosti. Díky tomu nabral egalitarismus na argumentační síle a přesvědčivosti, přestal být brán jako socialistická utopie a začalo se o něm uvažovat jako o relevantním a respektovaném politicko-filosofickém přístupu k řešení společenských nerovností. **N. Barry** v této souvislosti připomíná, že to byla především tradiční levicově-liberální politika, reprezentovaná např. americkým prezidentem **Billem Clintonem** a britským premiérem **Tonym Blairem**, která opustila původní egalitářské pozice a za účelem vlastní „modernizace“ se přiklonila k tématům značně vzdáleným levici: zúžení kritérií poskytování dávek sociální pomoci, důraz na snižování daňového zatížení, odklon od redistributivní ekonomické politiky atp. (srov. Barry, 2008, s. 136).

Výše nastíněné hrubé kontury EŠN jsou dnes považovány za základní rámce této teorie, která má výrazné praktické implikace. I proto se nejedná jen o deskriptivní, ale také o normativní teorii, která má potenciál překonávat námitky vznášené vůči normativnímu směru politické vědy, resp. filosofické subdisciplíně, tj. politické filosofii, která podle svých kritiků představuje pouhé teoretizování odtržené od životní reality. Tento dojem umocňuje i skutečnost, podle které je politická filosofie „založena na hledání odpovědi na otázky, které u každé nové odpovědi zůstávají nadále otevřené.“ (Martinkovič, 2007, s. 33) Ostatně, takovéto námitky jsou čas od času vznášeny vůči humanitním a společenským vědám obecně, protože tento typ věd údajně neprodukuje poznatky, které by byly prakticky uplatnitelné, a které by splňovaly komerční standardy, jak to mnohokrát dovedou „tvrdé“ přírodní vědy. Co víc, interpretace a historické metody humanitních věd jsou považovány za druh jakéhosi „*sekulárního náboženství a humanitní a společenští vědci a vědkyně za členy a členky «sekt», vytvářejících různé typy komentářů «posvátných textů kánonu».*“ (Grant, 2002, s. 579)¹³ EŠN je tak nepřímou reakcí na takovéto námitky a svou povahou představuje velmi praktický přístup ke studiu společenských a politických vztahů, ačkoli se zdá, že má již blíže k morální, než k politické filosofii. Plně tedy odpovídá tomu, co uvedl **J. Kis** (1997, s. 7), když napsal, že „*[p]olitická filosofie vychází z morální filosofie: hledá principy oprávněnosti a*

¹³ Viz také **Barry** (2002), **Shapiro** (2006), **Sekerák** (2012). **B. Ollman** (2000) dokonce tvrdí, že politická věda jako taková není o skutečném světě, ale pouze o tom, co možno zkoumat metodami, které jsou považovány za vědecké; to, co není možné měřit ani není a to, co se nestalo dvakrát, se nestalo vůbec.

dobra.“ Stejně tak tomu odpovídá přesvědčení **I. Berlina**, podle kterého je politická teorie jen jakousi podmnožinou morální filosofie, protože morálka je centrem politiky. Rovněž teoretizování o politice není pouhou kontemplací, ale formou politické akce (srov. Galston, 2009, s. 87 – 88).¹⁴ Na druhé straně, jiná významná politická teoretička, **C. Pateman**, poukázala sice také na depolitizaci politické teorie a na posun směrem blíž k morální argumentaci a zdůvodňování, zároveň však vyzvala k návratu zpět od morální k politické filosofii a teorii: „*Etika a politika by neměly být navzájem odděleny, ale to ještě neznamená podporovat nadvládu morální filosofie.*“ (Pateman, 2002, s. 22)

2 Kritika egalitarismu šťastné náhody

2.1 Vnější kritika

Od debat o vztahu morálky, resp. morální filosofie a politiky se však v této chvíli vraťme nazpět k ústřednímu tématu našeho uvažování. Výše nastíněné základní rámce EŠN nabízejí široký prostor na akademickou diskuzi, která se v současnosti fragmentuje do několika částí. Vzpomeňme alespoň některé výhrady, které vzešly či už zvnitř samotného EŠN, anebo ze strany jeho kritiků. Buť nepřímou se koncepcí, která vznikla na sklonku 20. století, dotýká již **John Locke** ve svém díle „*Essay on the Poor Law*“ (1697). Věnuje se v něm problému chudoby a tvrdí, že si za tuto situaci můžou chudí sami, „*protože jsou líní, odmítají pracovat nebo jsou jednoduše lehkovážní.*“ (Mertl, 2013, s. 80) Nebere tedy v úvahu nezaviněné okolnosti a drsné štěstí. **Locke** se domnívá, že „*chudoba je způsobena nedostatkem ctnosti těch, kdo jsou chudí, přičemž samotný problém spočívá ve skutečnosti, že žijí z práce a úsilí jiných.*“ (ibid.) Odmítá tedy, aniž by o tom tehdy tušil, elementární principy EŠN a negativní dopady nezaviněného konání (drsného štěstí) klade za vinu obětem. Další proudy kritiky vůči EŠN se už zformovali jako přímá reakce naň. V již zmíněném článku **E. Anderson** argumentuje, že přívrženci EŠN prosazují téměř všichni distributivní paradigma, tj. kompenzaci za působení a důsledky drsného štěstí, a

¹⁴ **Jeremy Waldron** (1995) na rozdíl od **Berlina** míní, že politická filosofie není synonymem pro poskytování politických rad. Shoduje se s ním i **L. Blaha** (2012, s. 21), podle něhož politická filosofie „*pracuje v rámcich ideální teorie a pro politiku je spíše inspirací, než manuálem.*“ **Douglass** a **Marfin** (1982) poněkud pasivně konstatují, že všechno, co politický filosof může udělat, je spolehnout se na sílu svých myšlenek a doufat, že budou úspěšné a efektivně promlouvat k dalším generacím. K smyslu politické filosofie viz také **Rawls** (1997).

že nakládají s oběťmi tohoto typu štěstí příliš hrubě na to, abychom mohli hovořit o reálně egalitární teorii. Naopak, dominantním přístupem, který by byl skutečně egalitární, by mělo být odstraňování nedistributivních nerovností, jako jsou sociální útlak, marginalizace a subordinace jakožto důsledek společenské dominance osoby nebo skupiny osob. EŠN si sice všímá a zohledňuje nevolené životní okolnosti (rodinné prostředí, vzdělání, dostupnost přírodních zdrojů atd.), přičemž zároveň odsuzuje a snaží se eliminovat negativní důsledky plynoucí z těchto okolností, ale přitom může sklouznout k nebezpečí nějakého typu paternalismu. Příkladem jsou povinné programy sociálního zabezpečení, které můžou zasahovat a mnohdy také zasahují do autonomie osoby. Co víc, takovýto přístup automaticky předpokládá redistributivní státní politiku, jako například v případě, když sociální situace osoby znemožňuje, aby si dopřála výživnou a plnohodnotnou stravu, čímž se snižuje obranyschopnost jejího organismu a vystavuje se (nedobrovolně) riziku onemocnění. Princip rovnosti vyžaduje od státu jako entity, která disponuje monopolem donucovací mocí, aby od těch, kteří jsou „oběťmi“ dobrého drsného štěstí (tj. mají možnost sami si zajistit plnohodnotnou a výživnou stravu) redistribuovala prostřednictvím daní prostředky pro výše zmíněné skupiny osob, tedy pro oběti špatného drsného štěstí. Rovnost ale, na druhé straně, nevyžaduje od státu, aby byly kompenzovány oběti špatného voleného štěstí (*bad option luck*) z daní těch, kteří se těší důsledkům dobrého voleného štěstí (srov. Lippert-Rasmussen, 2005, s. 359).¹⁵ Na tomto principu, jak známo, funguje i mezinárodní humanitární pomoc.

Druhou výhradou je příliš hrubé zacházení s nedbalými oběťmi drsného štěstí. Příkladem může být řidič motorového vozidla, který se provinil pravidlům silničního provozu, způsobil nehodu a je zraněn. Striktní přístup přívržence EŠN by měl spočívat v tom, aby takovémuto řidiči nebyla poskytnuta první pomoc, neboť za své jednání může sám; zranění je důsledkem jím voleného štěstí. Dalším příkladem jsou zaměstnanci, kteří vykonávají nebezpečnou a/nebo slabě placenou práci. Pokud totiž nemají jinou možnost, než (a) přijmout takovouto práci (z důvodů, na které nemají vliv) nebo (b) zůstat nezaměstnanými a vybrali by si možnost zůstat nezaměstnaní, neměli by mít,

¹⁵ Namísto původního příkladu se zdravotním pojištěním jsem použil příklad zabezpečení výživy, protože příklad dostupnosti zdravotního pojištění se týká pouze zemí, kde není povinné a mohou si ho dovolit pouze majetnější skupiny obyvatelstva, tedy ti, kteří se těší důsledkům dobrého voleného nebo dobrého drsného štěstí.

podle striktního přístupu EŠN, nárok na žádnou hmotnou kompenzaci svého stavu nezaměstnanosti, neboť by tato byla důsledkem voleného štěstí. Tímto způsobem se vědomě a přímo umožňuje obětem špatného voleného štěstí propadnout se do extrémní, mnohdy až fatální, úrovně deprivace. Striktnost a poctivost dodržování teoretických zásad, které si kladou za cíl odstraňovat negativní důsledky nezaviněného konání, by tak v konečném důsledku vedla k takovýmto negativním důsledkům, i když jen jinou cestou, resp. oklikou, která by byla „přátelštější ke svědomí trestajícího“. Zároveň ale platí, že i volené štěstí by mělo být kompenzováno. Pomozme si opět příkladem výběru nebezpečného zaměstnání. Když si jedinec musí (z důvodů, které nemůže ovlivnit) vybrat mezi dvěma stejně nebezpečnými zaměstnáními a utrpí během výkonu svého povolání zranění (pracovní úraz), takováto okolnost je sice důsledkem voleného štěstí – zranění je výsledkem rizika, které jedinec vědomě a (dobrovolně?)¹⁶ podstoupil – neznamená to ale, že je za něj zodpovědný a že by mu měla být odepřena úměrná kompenzace (srov. Barry, 2006, s. 98).

Třetí výhrada spočívá v tom, že oběti drsného štěstí jsou údajně podle stoupenců EŠN kompenzovány ne vzhledem na svůj neveselý životní stav a kvůli snaze egalitaristů dosáhnout egalitárnější prostředí pro každého jednotlivce, ale pouze ze soucitu a solidarity. Tím se tato teorie transformuje do podoby pouhé dobročinnosti, jaké je schopna i organizace fungující podle zcela jiných principů, včetně takových principů, které nevyznává liberálně neutrální demokratický stát.¹⁷ H. Frankfurt dodává, že jeden ze zásadních omylů egalitarismu spočívá na falešném přesvědčení, že „někdo, kdo se má ekonomicky hůře má důležitější neuspokojené potřeby než někdo, kdo se má lépe.“ (Frankfurt, 1987, s. 34) Na druhé straně, je pravdou, že EŠN umožňuje, aby jednotlivci nebo i skupiny upadli do pozice extrémní úrovně materiální deprivace nebo nouze, ale jen když se jedná o důsledek voleného štěstí. Například když se jednotlivec rozhodne podniknout extrémně riskantní investiční krok, vloží všechny své finanční prostředky do tohoto podniku a nakonec nejenom že „odejde s prázdnou“, ale zůstane zcela bez prostředků, měl by být tento jedinec ponechán bez kompenzace nebo asistence (srov. Barry, 2006, s. 97), i když dobročinnému konání ze strany jejího okolí nesmí být

¹⁶ Podmínky uzavření pracovní smlouvy mohly ovlivnit sociální okolnosti, tudíž o dobrovolnosti takového kroku je možné pochybovat; viz Pateman (2000, kapitoly 3 a 5).

¹⁷ Takovémuto názoru, jakož i domněnce, že EŠN vede k paternalismu, zásadně oponuje např. C. Knight (2005).

bráněno.

Za čtvrté, EŠN údajně umožňuje kompenzovat nákladné výdaje jednotlivců, které jdou za rámec prosté kompenzace špatného voleného štěstí nebo drsného štěstí. Příkladem mohou být plastické operace zaměřené na korektury fyziologických defektů. Jedinec za tento defekt nemůže (protože defekt sám je výsledkem drsného štěstí), a proto je oprávněn v rámci egalitárních ohledů požadovat náhradu tohoto defektu. Najít hranici, kde je takovýto požadavek ještě oprávněný a kde už nikoliv, je však často možné jen stěží. Z EŠN se *ipso facto* stává pouhý teoretický konstrukt, praktické uplatnění kterého je komplikované, protože podmínky jeho aplikace nejsou vždy jednoznačné a navíc může svými náklady na realizaci převýšit reálnou ztrátu, kterou utrpěl jednatel pod vlivem drsného štěstí anebo špatného voleného štěstí.

Anderson oponuje tradičnímu přístupu EŠN, který se zabývá především kompenzováním sociálních a biologických defektů: chudoby, vrozených nemocí, důsledků špatné rodičovské péče, úrazů, nezaviněných nehod a podobně. Jinak řečeno, ohrazuje se proti tomu, že tento teoretický proud upřednostňuje *sociální spravedlnost* (např. odstraňování vykořisťování)¹⁸ před *kvalitou lidských vztahů*. Rozlišuje proto dvě skupiny stoupců EŠN: vztahových (*relational egalitarians*) a fundamentálních (*fundamental egalitarians*) (viz Anderson, 2010; Elford, 2012). Tím správným cílem EŠN by neměla být kompenzace drsného štěstí, jak ji prosazují fundamentální egalitaristé, ale spíše sociálního útlatku, který je *per definitionem* společensky podmíněný, a za který se zasazují vztahoví egalitaristé (srov. Anderson, 1999, s. 288). Tradiční (fundamentální) přístup EŠN tedy podle ní upřednostňuje rovnou distribuci nevztahových dober před sociálními vztahy mezi osobami (distribuce pozic, statusů, autority, spolupatričnosti,...) a opomíjí taková společenská znevýhodnění, exemplárním příkladem kterých jsou např. homosexuální osoby požadující slušné společenské uznání svých svazků ze strany majoritní společnosti, případně kulturní nadvláda nebo systematické násilí zahrnující rodový útlak, výsměch nebo zastrasování kvůli barvě pleti, etnické nebo náboženské příslušnosti. Navíc, jak dodává **I. M. Young** (1990, s. 53), „*nespravedlnosti vykořisťování nemohou být eliminovány redistribucí dober, pokud institucionalizované praktiky a strukturální vztahy zůstávají beze změny; proces transferu [zdrojů od znevýhodněných ke znevýhodněným] bude dále a znovu vytvářet nestejnou distribuci benefitů.*“ Hlavní nespravedlnost, již je třeba čelit, tedy není (jenom)

¹⁸ V tomto duchu interpretuje egalitarismus např. **G. A. Cohen** (1989, 2008).

materiální znevýhodnění, které je až sekundární, ale v první řadě vyloučení/marginalizace jednotlivců z užitečné a prospěšné participace na společenském životě.¹⁹ Toto vyloučení nemusí být vždy přímé a zakořeněné v ústavních a legislativních rámcích státu, ale může, a nezdá se tomu tak je, být zakořeněno v stereotypním přístupu plným předsudků a apriorního odmítání nebo proskribování EŠN by se tedy měl, podle právě nastiněného typu kritiky, zaměřit na tento typ nerovnosti a škody s ním spjatými jakožto důsledkům působení různých druhů špatného drsného štěstí.

2.2 Vnitřní kritika

Teorie EŠN podléhá nejen výzvam zvenčí, ale je modifikována i zevnitř. **S. Segall** (2007), například, nepřímou dávkou **Andersonové** výhradám za pravdu, když poukazuje na fakt, že egalitaristé šťastné náhody musí odmítnout povinnost poskytnout pomoc těm, kteří si za své špatné postavení mohou sami, tedy v důsledku vlastních chyb. Příkladem je poskytnutí záchrany nedbalému řidiči nebo transplantace jater chronickému alkoholikovi. V tomto případě se jedná o tzv. nedbalé oběti. Odmítání kompenzace pomoci těmto obětem činí podle **Andersonové** z EŠN defektní teorii spravedlnosti. **Segall** proto navrhuje možnost posílení sociální solidarity s těmito nedbalými oběťmi. Jiné řešení nabízí **Arneson**, dovolávajíc se tzv. odpovědnost dodávajícího prioritáristu (*responsibility-catering prioritarianism*) (viz Arneson, 2000). Stručně řečeno, tato idea spravedlnosti od nás vyžaduje maximalizovat funkci lidského blahobytu, která upřednostňuje zlepšení blahobytu těch lidí, kteří se nacházejí v nepříznivých životních okolnostech („*those who are badly off*“) a těch, kteří, pokud se v takových okolnostech nacházejí, nejsou v podstatě zodpovědní za své podmínky vzhledem ke svému předchozímu jednání (srov. Arneson, 2000, 340). Tradiční EŠN podle **Arnesona** zahrnuje kombinaci následujících podmínek: 1) je morálně nesprávné, jestliže se někteří lidé nacházejí v nepříznivých životních okolnostech bez vlastního zavinění nebo předchozí volby, 2) je morálně nesprávné, jestliže se někteří lidé mají hůř než ostatní bez vlastního zavinění nebo předchozí svobodné volby, 3) sociální spravedlnost vyžaduje v co největší míře eliminovat morální zla popsané v bodech 1 a 2. „Odpovědnost dodávající prioritarismus“, který **Arneson** navrhuje, je zavázán

¹⁹ „Cílem není kompenzovat špatné drsné štěstí a považovat jednotlivce za zodpovědné za jejich volby (...); cílem je napomáhat instituce, ve kterých jsou občané zbaveni útlaku (...).“ (Baynes, 2008, s. 21)

první podmínkou, nikoli však druhou, přičemž nezahrnuje takový závazek, který postuluje, že je morálně žádoucí, aby byly z pohledu distributivní spravedlnosti podmínky každého člověka rovné.

Argumenty směřující proti základním principům EŠN, se týkají zejména výhrad vůči „distributivnímu paradigmatu“; směřují proti řešení společenských nerovností nepodmíněných individuální volbou, tedy podmíněných špatným drsným štěstím, cestou materiální kompenzace, která by podle většiny přívrženců EŠN měla mít nejčastěji finanční podobu. Rovnost, kterou je potřebné zajistit má co říct do situace, kde základní potřeby některých lidí zůstávají neuspokojeny, zatímco jiní lidé disponují dostatečnými prostředky, které by mohli umožnit, aby tyto potřeby byly uspokojeny bez toho, aby jejich vlastní potřeby zůstaly neuspokojeny (srov. Knight, 2009, s. 201). Jedna skupina lidí je tedy neúměrně zvýhodněna oproti jiným, v důsledku čehož vzniká velká nerovnost, která může rozrušit už tak křehkou síť společenských vztahů a, řečeno jazykem **Johna Rawse**, společenské základy sebeúcty. Generuje se tak specifický druh nejistoty, který je odlišný od nejistoty vyplývající z materiálního strádání a s ním souvisejících nerovností. Jedná se o nejistotu v společenském statusu, který je buďto zpochybněn nebo systematicky zneuznáván. Kompenzovat takovýto druh nejistoty finančním nebo materiálním způsobem je zjevně neadekvátní a vyžaduje si poněkud jiný druh kompenzačního pravidla.

Druhá hlavní linie kritiky se týká samotného rozlišování mezi voleným a drsným štěstím. **L. Temkin** dokonce tvrdí, že základní obava egalitaristů nepramení ze štěstí jako takového, nebo z toho, zda se někdo má hůř než ostatní kvůli jím nezaviněným okolnostem, jako spíše z komparativní spravedlnosti (*comparative fairness*) (viz Temkin, 2009, s. 157). Zdá se však, že největší problémy EŠN pocházejí z pojetí, charakteristiky a rozlišování kategorie štěstí a jeho různých forem. Ilustrovat to můžeme na příkladech, které předkládá ve své studii **N. Barry**. Nerovnosti mezi lidmi vyplývající z voleného štěstí nemusí pocházet vždy jen z voleb, které sami učiní, ale také z výsledků. V případě dvou osob, které staví na rozličné dostihové koně, podstupují oba stejné riziko, že prohrají svůj týdenní (nebo měsíční či několikaměsíční) výdělek v případě neúspěchu koně, na kterého vsadili. Stane se však to, že jeden z nich vyhraje a druhý prohraje. Jsou sice oba stejně zodpovědní za rozhodnutí riskovat vlastní peníze, ale nemohou být považováni za stejně šťastných. Přestože je tedy nerovnost, která mezi nimi vznikla, důsledkem učiněné svobodné volby, je stále součástí štěstí, resp. náhody. Jedním z možných

ospravedlnění, proč společensky nekompenzovat takto vzniklou nerovnost může být odvolávání se na to, že důsledky voleného štěstí jsou zasloužené. Toto však nemůže platit v situaci, kde oba podstupují stejné riziko s tím, že skončí jako finančně ztrátoví. Opravdu si ten hráč, který vyhrál, svou výhru zasloužil a ten, který prohrál, ne? Pokud tedy jednotlivci končí s odlišnými výsledky svého voleného štěstí, přičemž podstoupili stejné riziko, nesou za tutéž volbu odlišné náklady – z pohledu EŠN se jedná o nespravedlnost. Měla by být však kompenzována, nebo ne? Pokud ano, jakým způsobem? Podobný příklad se může týkat motocyklisty, který zůstal ochrnutý po dopravní nehodě, kterou on sám nezavinil. Podle EŠN by měl být za svůj stav, který je důsledkem špatného drsného štěstí, kompenzován. Nicméně můžeme namítat, že si mohl zvolit jiný dopravní prostředek (např. hromadnou autobusovou dopravu), díky čemuž by se nestal obětí nehody (alespoň ne té, kterou zažil díky své jízdě na motocyklu). Nebo také mohl zůstat doma a nehodě by se vyhnul také. V uvedených případech se zdá, že kompenzovat dobré volené štěstí (*good option luck*) je rovněž v souladu s požadavky spravedlnosti, jak je tomu v případě kompenzace obětí drsného štěstí (srov. Barry, 2008, s. 137–138).

3 Je návrat k solidaristické komunitě řešením?

Začátkem července 2014 v důsledku samovražedného atentátu v afghánském Bagramu zahynulo během výkonu povolání pět českých vojáků. Jednalo se do té doby o nejpočetnější jednorázovou smrt za dobu české účasti v zahraničních operacích. Z tohoto důvodu byla tato událost podrobně rozebírána v médiích a těšila se i velké pozornosti politiků, včetně nejvyšších představitelů státu. Zesnulí byli pohřbeni s vojenskými poctami a povýšení *in memoriam*. O jejich jednotlivých pohřbech detailně informovala veřejnost celostátní média. Krátce po události příslušníci 4. brigády rychlého nasazení, tedy 43. výsadkový prapor v Chrudimi a 41. mechanizovaný prapor v Žatci rozjeli společně veřejnou sbírku pro rodiny, které v důsledku této tragédie přišli o své příbuzné. Sběrka trvala do 1. září 2014. V souvislosti s tím se 13. srpna za aktivní účasti mnoha umělců a sportovců uskutečnil benefiční koncert s názvem *Andělská křídla*, jehož cílem bylo vygenerovat finanční prostředky, které přispěly k nárůstu celkové peněžní hodnoty vysbírané ve veřejné sbírce. Kromě toho Ministerstvo obrany ČR odškodnilo pozůstalé ve výši 2 miliony Kč na jednoho zesnulého vojáka.

Na tomto příkladě lze ilustrovat postoj, který bychom měli zaujmout k

takovéto události, dodržující striktně principy EŠN. Jak rozhodnout, zda se zesnulí vojáci stali oběťmi špatného voleného štěstí nebo špatného drsného štěstí? Odpověď na tuto otázku není nutno hledat v rovině motivace jejich rozhodnutí přidat se k profesionálním ozbrojeným složkám státu. Mohlo se jednat o splnění dětského snu, o pokračování v rodinné tradici (dědeček byl voják, táta byl voják, já chci být taky voják), o nezištnou službu vlasti, o možnost realizovat se způsobem vlastním individuálnímu vrozenému talentu, nebo mohlo být rozhodnutí vstoupit do armády motivováno i vidinou relativně lehkého a vzhledem k výši celostátní průměrné mzdy i štedrému výdělku. Na první pohled se zdá, že těžko předvídatelná akce samovraždného atentátníka byla nešťastnou náhodou. Vojáci byli v nesprávnou chvíli na nesprávném místě. Kvůli tomu se dostalo utrpení pěti rodinám, včetně dětí. Nazíráno ale z úhlu pohledu EŠN je nutno konstatovat, že jejich smrt byla důsledkem špatného voleného štěstí. Do armády všichni vstoupili – alespoň tak se lze domnívat – zcela dobrovolně, bez donucení a s vědomím rizika, které jim hrozí, včetně náhlé smrti. Jejich konání tedy jistě nebylo nerozvážné, ale ani nebylo důsledkem nepříznivých okolností.²⁰ Rozsáhlé materiální i duchovní projevy mezilidské solidarity v podobě veřejné sbírky a benefičního koncertu zajisté jsou chvályhodným a správným činem, avšak nesmějí být (z pohledu EŠN) zakládány na morálním oprávnění pozůstalých na takovéto odškodnění. EŠN totiž nepovažuje za směrودajné pocity lítosti, soucitu nebo nadřazenosti, ale „víru, že se všemi osobami by mělo být nakládáno s rovným respektem ve skutečné společnosti rovných, což znamená zajistit, aby nik netrpěl v důsledku špatného drsného štěstí.“ (Barry, 2006, s. 97) Něco jiného však platí o státní finanční kompenzaci. Tato by z pohledu důsledného egalitaristu neměla být realizována vůbec, protože favorizuje některé lidi před jinými, čímž se rozrušuje elementární princip vzájemné občanské rovnosti. Navíc, může zvýrazňovat a/nebo prohlubovat materiální nerovnost mezi lidmi. V opačném případě se posunujeme, když si na pomoc vezmu terminologii **Davidu Millera**, od stavu občanství, v jehož základu stojí princip rovnosti a rovného zacházení, k solidaristické komunitě (*solidaristic community*), kde substantivní princip distribuce dober představuje potřeba (*need*) a imperativ nezištné pomoci méně

²⁰ Samozřejmě, pokud náhodou motivací vstoupit do armády nebylo vylepšení špatné finanční situace vlastní rodiny. Ani za těchto okolností však motivace nehraje podstatnou roli v hodnocení důsledku rozhodnutí vstoupit do armády (tedy smrti), protože je možné argumentovat, že jsou i jiné legální možnosti kromě vstupu do armády, kterými lze vylepšit nepříznivé finanční okolnosti.

zvýhodněným, resp. potřebným (viz Miller, 1999; Dufek, 2006, s. 85 – 86). EŠN je totiž v první řadě a především *egalitarianismem*, tj. dbá na rovnocenné postavení všech členů společnosti a staví se proti tomu, aby někteří členové byli zvýhodňováni, aniž by to bylo na prospěch i zbytku populace. Konec konců, jak připomíná **Kasper Lippert-Rasmussen** (2004), v jakékoliv společnosti se vždy najdou lidé, kterých zahrnutí do nějakého schématu spolupráce nebude přinášet výhody pro ostatní lidi, které by nebyly nijak zajištěny jejich nezahrnutím do takového schématu.

Existuje mnoho povolání, kterých výkon v sobě inherentně obsahuje nebezpečí úrazu nebo i smrti. Nemají však zákonně zajištěnou kompenzaci v případě takovéto nešťastné události. Vezměme si za příklad finanční kompenzaci rodin pozůstalých po hornících, kteří byli zavaleni v důsledku přírodní katastrofy. I oni byli usmrceni při výkonu svého nebezpečného povolání, i jejich rodiny trpí ztrátou nejbližších. Někdy se stáváme svědky toho, že v případě těchto pozůstalých se stává realitou totéž, co u jejich spoluobčanů, kteří trpí v důsledku tragické ztráty syna – vojáka, který vykonával své povolání, tj. dochází k státní kompenzaci. Kde se ale nachází přesná hranice a míra takovéto kompenzace? Pro jaká povolání platí privilegium materiální kompenzace? Cožpak rodina skladníka, kterého přivalil ve skladu těžký materiál a v důsledku toho zemřel, by si nezasloužila státní kompenzaci („bolestné“) za jeho smrt? Kolik lidí musí zahynout a za jakých podmínek, aby měli jejich pozůstalí „morální nárok“ na materiální kompenzaci ze strany společnosti? Rozdíl může spočívat v množství usmrcených, způsobu smrti, stupni medializace případu atp. Takovéto okolnosti následně zakládají důvod pro společenskou (nebo lépe řečeno státní) kompenzaci. Tvrdím tedy, že jednotlivci, kteří utrpěli ztrátu svého příbuzného za okolností, které odpovídají případu zemřelých vojáků v Afghánistánu, musejí jakožto nepřímé oběti špatného voleného štěstí²¹ snášet důsledky tohoto (ne)štěstí svých zesnulých příbuzných. Tudíž by neměli být státem kompenzováni. V opačném případě se dopouštíme neoprávněného zvýhodňování, které bude část společnosti (oprávněně) považovat za prohlubování nerovnosti (nejen v materiálním smyslu slova) a dělení občanů do několika kategorií, přičemž rozlišovacím kritériem bude pouze těžko definovatelná a ještě hůře obhajitelná myšlenka „služby vlasti“ nebo pouze státního zaměstnaneckého poměru. Takováto kategorie poškozených lidí se klade naroveň těm, kteří byli kupříkladu na základě univerzálního

²¹ Přímé oběti špatného voleného štěstí jsou zesulí vojáci, nepřímé oběti pak pozůstalé rodiny.

zdravotního pojištění kompenzování jakožto pacienti transplantace, kteří si poškození svých orgánů nezavinili sami (viz Knight, 2005, s. 72). I tu je sice pravda, že univerzální zdravotní pojištění kontinentálního evropského typu je založeno na principu společenské solidarity, rozdíl však spočívá právě v dobrovolnosti (vojáci, kteří dobrovolně narukovali vs. pacienti, kteří si svůj úděl nevybrali sami), a v nešťastných okolnostech (smrt v boji, kterou bylo možné předpokládat vs. hrozba smrti v důsledku náhodně se objevivší nemoci).

Totéž můžeme říci o odlišných okolnostech kompenzace špatného štěstí v případě různých typů onemocnění. Zcela jiný je pohled většinové části společnosti na léčbu osob, které si svým promiskuitním sexuálním chováním navodili stav HIV pozitivitu nebo v důsledku dlouholetého kouření nadobylí rakovinu plic (důsledek špatného voleného štěstí) než na onkologicky choré děti, které za své utrpení objektivně nenesou žádnou zodpovědnost (důsledek špatného drsného štěstí). Mám za to, že striktní výklad EŠN napovídá, že společenská kompenzace v duchu solidaristické komunity v případě důsledků špatného voleného štěstí je nežádoucí. Zároveň tím souhlasím s **Georgem Sherem** (2010), podle kterého interpretace EŠN, která klade do svého středu vizi individuální zodpovědnosti, *musí akceptovat* takový princip rovnosti, který umožňuje nerovnosti vzniklé v důsledku svobodné volby nejméně zvýhodněných stran. Společenská rovnost, o kterou v EŠN jde, by měla zahrnovat takové typy nerovností, které plynou ze svobodných rozhodnutí nejméně zvýhodněných jedinců, i když není důvod, aby míra našeho individuálního soucitu s těmito osobami byla objektivně omezená.

Stejný závěr, k jakému jsem dospěl v případě (ne)vhodnosti kompenzace nepřímých obětí špatného voleného štěstí, je třeba vyvodit v případě jiného typu obětí špatného voleného štěstí, které *nejsou* běžně společensky kompenzovány. Příkladem může být kompenzace osob, které si postavili dům v záplavové lokalitě, a povodeň jim tento jejich příbytek smetla. Tito lidé si zcela dobrovolně a na základě vlastního svobodného uvážení postavili své obydlí v nebezpečné oblasti, tudíž se vystavili přímému riziku jeho trvalé ztráty. I když tu na rozdíl od nešťastných okolností do hry vstoupila přírodní loterie, právnicky známá jako *vis maior*, neexistuje oprávněný požadavek pro jakýkoliv druh společenského odškodnění. Ostatně, v takovýchto případech se setkáváme spíše s vyplácením pojistného nebo s veřejnými sbírkami, které však, jak již bylo zmíněno, nemají co do činění s principy EŠN. Solidaristická komunita postulována **Millerem** jako primordiální ze tří společenských stavů tedy neodpovídá striktně egalitaristickému stanovisku. Spravedlnost si spíše

vyžaduje dodržování zásad rovného občanství, které se projevuje jako *komplexní rovnost*, tj. společnost, v níž se „*lidé těší základné rovnosti ve statusu, který převažuje jejich nerovnou pozici v jiných sférách spravedlnosti, jako jsou peníze nebo moc.*“ (Miller, 2003, s. 206; viz také Walzer, 1983) Státní kompenzace obětí špatného voleného štěstí, které si zajisté zaslouží náš soucit, navíc podrývá individuální autonomii, protože EŠN je založen na myšlence, podle které by (a) jednotlivci měli být zodpovědní za vlastní učiněná rozhodnutí i když zároveň platí, že (b) arbitrární faktory by neměli snížit úroveň jejich blahobytu (srov. Barry, 2006, s. 99). Je to proto, jak uvádí **John Rawls** (1997, s. 138), že „*pod určitou úrovní materiálního a sociálního blahobytu (...) se lidé prostě nemůžou zúčastňovat na životě společnosti jako občané, tím méně jako rovnoprávní občané.*“

Závěr

Jak je patrné, problémů vznikajících s EŠN je několik, přičemž jeho kritici i zastánci nabízejí nezřídka velmi přesvědčivé argumenty. Přes intenzivní diskuse, které se aktuálně odehrávají na poli politické a morální filosofie, nebylo dosud prokázáno, zda EŠN představuje: a) vnitřně koherentní teorii, b) teorii reflektující výzvy, kterým sama čelí, c) universalistickou teorii, d) teorii, která významnou měrou zasahuje do společenských vztahů. Není zde prostor reagovat na tyto výzvy. Zdá se dokonce, že vyvstanuvších otázek je víc, než lze na jednom místě zodpovědět.

Výzvou pro další zkoumání ostává analýza míry, na jejímž základě by bylo možné poměřovat důsledky drsného a voleného štěstí jednak na individuální, ale zejména na sociální život. Jak jsem již naznačil, výhrady kritiků se týkají i toho, že EŠN odmítá kompenzovat oběti špatné vlastní volby, tedy oběti špatného voleného štěstí. Důležité je tedy hledat odpověď na dosud nepřilíživě uspokojivě zodpovězenou otázku, totiž jakou formou mají být kompenzovány nerovnosti (ať již vyplývající z drsného, nebo, podle mínění některých autorů a autorek, dokonce i z voleného štěstí). Jaká má být správná forma kompenzace nerovností; není dokonce vynucována solidarita, jak ji požaduje např. **S. Segall** (2007), v rozporu se spravedlností a nepůsobí kontradiktorně vůči svobodě volby? Ne nevýznamný je i problém zohledňování individuálního talentu. V úvodu bylo zmíněno, že otázka způsobu, formy a míry kompenzace odpadá, když se negativní dopady týkají nešikovného využití vlastního talentu. Lze si však představit i jiný příklad, který nám už do jisté míry znesnadňuje rozhodnutí

v otázce kompenzace využití vlastního talentu. Představme si dvě osoby (P a Q), které sena základě pozitivních zkušeností s využíváním vlastního talentu rozhodli vykonávat podnikatelskou činnost. Bohužel, podnikatelský úspěch dosáhne pouze osoba P, a to pouze díky šikovnému využití svého vrozeného talentu, ke kterému se ale můžou přidat i tržní štěstí a náhoda. V této situaci byl výsledek neočekávaný, protože oba, P i Q, začínali podnikat na stejné pozici, možná i se stejným vstupním kapitálem; oba provedli stejný typ svobodné volby, za kterou nesou plnou odpovědnost, ale výsledek této jejich volby je zcela odlišný. Z toho plyne, že i když nerovnosti vyplývají ze svobodně učiněných voleb, reflektují pouze špatné drsné štěstí, tedy ne špatné volené štěstí, a proto by měly, podle EŠN, být kompenzovány, resp. korigovány ze strany společnosti.

Množství otázek vyvstává i při hledání principu kompenzace, resp. korekce důsledků špatného drsného štěstí. Bylo naznačeno, že je třeba kompenzovat nejen materiální nerovnosti, ale také vyrovnávat defektní a nerovné společenské vztahy. Ale do jaké míry? Ptát se rovněž musíme, jestli lze stanovit práh materiální nebo elementární rovnosti mezilidských vztahů, pod který nelze zajít.²² Může apelování na základní demokratickou rovnost, resp. rovnost příležitostí nahradit rovnost výsledků? A měla by ji vůbec nahradit? Negeneruje snaha o egalitární prostředí právě svůj vlastní opak: nerovnost šancí? Je možné vynaložit alespoň minimální prostředky (v institucionalizované podobě) k předcházení nepříznivým důsledkům drsného štěstí? Měli bychom – za účelem dosažení rovného ohledu – odstranit z našeho uvažování podmínky, za kterých nerovnosti vznikají a způsob, jakým se tak děje, nebo, jak tvrdí např. **Z. Stemplowska** (2009), neměli?

Cílem této studie nebylo zodpovědět všechny tyto a jiné otázky a problematické momenty související s EŠN, které, ostatně, nebyly doposud zodpovězeny v celém množství literatury věnované této problematice. Na několika příkladech jsem se pokoušel nastínit hlavní principy této vlivné teorie jakožto teorie, ve které se propojuje morální a politická filosofie a praxe, včetně praxe redistributivní politiky státu. Její závěry jsem aplikoval na případ českých vojáků, kteří zahynuli v létě 2014 během plnění svých povinností v Afghánistánu a imaginárních obětí povodní, které si vědomě postavily dům v záplavové oblasti, o který přišly, a argumentoval jsem, že se jedná o oběti špatného voleného štěstí, které si sice zasluhují náš soucit a případně se můžou stát objektem solidarity a dobročinnosti, nikoli však příjemci zdrojů plynoucích pro

²² K rozpravě o práhu slušné kvality života viz **Arneson** (1999, s. 235–237).

potřebné (nejméně zvýhodněné), tj. oběti špatného drsného štěstí.

Mnohem závažnější než materiální strádání a nerovnosti způsobené špatným drsným štěstím nebo (za jistých okolností) špatným voleným štěstím jsou však mnohdy škody morálního charakteru, které generují nerovnosti plynoucí z úmyslně nezaviněné, tj. drsným štěstím způsobených nevolených okolností. Tyto škody se týkají primárně statusu, kterému se jedinec (ne)těší ve společnosti, následkem čeho dochází k zneuznání. Děje se tak, (1) když jsou společenská dobra úmyslně distribuována nerovnoměrně, (2) když společnost ticho toleruje takovou nerovnoměrnou distribuci dober, které narušují komplexní rovnost, (3) když je jedinec subjektem morální viny, anebo (4) objektem nepřátelských úsudků vzhledem k vlastnímu morálnímu nebo společenskému statusu. Vzniká tak dominance, nepřítel rovnosti, který se objevuje, „*když jsou držitelé jednoho dobra schopni kapitalizovat svou pozici s cílem získat ostatní dobra, pro vlastnění kterých nesplňují relevantní kritéria.*“ (Miller, 2003, s. 203)²³ Ruku v ruce s takovou dominancí kráčí společenské nedocenení, které generuje nesoudržnost, segregaci, znevažování individuálních i kolektivních způsobů života a potírání významu kolektivních práv (srov. Kulašiková, 2013, s. 64), čeho jsme byli např. ve slovenském prostředí svědky během kampaně před tzv. referendem o ochraně tradiční rodiny ze strany neokonzervativních proponentů této občanské aktivity.

Nejběžnějším případem je diskriminace spočívající na příslušnosti k etniku, pohlaví, náboženské vyznání nebo sexuální orientace. Nemusí však vždy jít jen o takovéto okolnosti. Vzpomeňme si třeba na sociálně znevýhodněnou svobodnou matku nebo vdovu s dítětem, která ve složité životní situaci, kterou sama svým svobodným rozhodnutím nemohla ovlivnit, má stěžený přístup k zaměstnání, případně její potomek nemá možnost – navzdory svému vrozenému talentu – studovat v důsledku nedostatku prostředků na kvalitní univerzitě. Tvrdím, že kompenzace morálních škod v takovýchto případech nemusí spočívat výlučně v materiální rovině, ale měla by mít spíše podobu široce společensky uznaného a podporovaného ulehčeného přístupu k veřejným službám, úřadům a veřejným poctám.²⁴ Tím by se společnost přibližovala komplexní rovnosti, jak ji požadují **M. Walzer** a **D. Miller** a rovněž

²³ S názorem, podle kterého je z morálního hlediska irelevantní, zda jsou sociální nerovnosti horší než nerovnosti přirozené, přichází **K. Lippert-Rasmussen** (2004).

²⁴ Na rozdíl od veřejné pocty, které se dostalo zemřelým vojákům – obětem špatného voleného štěstí – může mít veřejná pocta pro oběti špatného drsného štěstí podobu např. vyznamenání, čestného uznání nebo čestného doktorátu, včetně ocenění *in memoriam*.

principu férové rovnosti príležitostí jakožto součásti teorie spravedlnosti **J. Rawlse** (viz Rawls, 1997, s. 224). Netvrdím však, že bychom nevyhnutně měli najít a uplatňovat nějaký způsob penalizace těch, kteří trpí důsledkem vlastního zaviněného konání, přičemž toto konání poškodilo i jiné členy společnosti. Takovéto uvažování však už přesahuje rovinu EŠN a politické filosofie obecně a posouvá nás do oblasti právní teorie a praxe.

Literatura:

- ANDERSON, E. 1999. What Is the Point of Equality? In *Ethics*, roč. 109, č. 2, ISSN 0014-1704, s. 287 – 337.
- ANDERSON, E. 2010. The Fundamental Disagreement between Luck Egalitarians and Relational Egalitarians. In *Canadian Journal of Philosophy*, roč. 40, Supplement 1, ISSN 0045-5091, s. 1 – 23.
- ARNESON, R. J. 1991. Lockean Self-Ownership: Towards a Demolition. In *Political Studies*, roč. 39, č. 1, ISSN 0032-3217, s. 36 – 54.
- ARNESON, R. J. 1999. Egalitarianism and Responsibility. In *The Journal of Ethics*, roč. 3, č. 3, ISSN 1382-4554, s. 225 – 247.
- ARNESON, R. J. 2000. Luck Egalitarianism and Prioritarianism. In *Ethics*, roč. 110, č. 2, ISSN 0014-1704, s. 339 – 349.
- ARNESON, R. J. 2010. Self-Ownership and World Ownership: Against Left Libertarianism. In *Social Philosophy and Policy*, roč. 27, č. 1, ISSN 0265-0525, s. 168 – 194.
- ATTAS, D. 2000. Freedom and Self-Ownership. In *Social Theory and Practice*, roč. 26, č. 1, ISSN 0037-802X, s. 1 – 23.
- BARRY, B. 2002. Why political science needs political theory? In *Scandinavian Political Studies*, roč. 25, č. 2, ISSN 0080-6757, s. 107 – 115.
- BARRY, N. 2006. Defending Luck Egalitarianism. In *Journal of Applied Philosophy*, roč. 23, č. 1, ISSN 0264-3758, s. 89 – 107.
- BARRY, N. 2008. Reassessing Luck Egalitarianism. In *The Journal of Politics*, roč. 70, č. 1, ISSN 0022-3816, s. 136 – 150.
- BÁRÁNY, E. 2011. Spravodlivosť ako vzťahový pojem. In *Filozofia*, roč. 66, č. 9, ISSN 0046-385 X, s. 845 – 855.
- BAYNES, K. 2008. Democratic Equality and Respect. In *Theoria*, roč. 55, č. 117, ISSN 0040-5825, s. 1 – 25.
- BLAHA, Ľ. 2012. *Späť k Marxovi? (sociálny štát, ekonomická demokracia a teória spravodlivosti)*. 2. vyd. Bratislava: Veda. ISBN 978-80-224-1251-3.

- BRENKERT, G. G. 1998. Self-Ownership, Freedom, and Autonomy. In *The Journal of Ethics*, roč. 2, č. 1, ISSN 1382-4554, s. 27 – 55.
- COHEN, G. A. 1989. On the Currency of Egalitarian Justice. In *Ethics*, roč. 99, č. 4, ISSN 0014-1704, s. 906 – 944.
- COHEN, G. A. 2008. *Rescuing justice and equality*. Cambridge, MA: Harvard University Press. ISBN 978-0-674-03076-3.
- DASKAL, S. 2010. Libertarianism Left and Right, the Lockean Proviso, and the Reformed Welfare State. In *Social Theory and Practice*, roč. 36, č. 1, ISSN 0037-802X, s. 21 – 43.
- DENARO, P. 2012. Moral Harm and Moral Responsibility: A Defence of Ascriptivism. In *Ratio Juris*, roč. 25, č. 2, ISSN 0952-1917, s. 149 – 179.
- DOUGLASS, R. B.; MARFIN, G. C. 1982. The Political Role of Political Philosophy: A Reply to Richard Ashcraft. In *The Journal of Politics*, roč. 44, č. 2, ISSN 0022-3816, s. 570 – 576.
- DUFEK, P. 2006. Spravedlnost a univerzální hodnoty v politické filosofii liberálního egalitarismu. In *Politologický časopis*, roč. 13, č. 1, ISSN 1211-3247, s. 77 – 98.
- DUFEK, P. 2010. *Úrovně spravedlnosti. Liberalismus, kosmopolitismus a lidská práva*. Brno: MuniPress. ISBN 978-80-210-5317-5.
- DWORKIN, R. 1981. What Is Equality? Part II: Equality of Resources. In *Philosophy and Public Affairs*, roč. 10, č. 4, ISSN 0048-3915, s. 283 – 345.
- ELFORD, G. 2012. Equality of Status and Distributive Equality. In *The Journal of Value Inquiry*, roč. 46, č. 3, ISSN 0022-5363, s. 353 – 367.
- FRANKFURT, H. 1987. Equality as a Moral Ideal. In *Ethics*, roč. 98, č. 1, ISSN 0014-1704, s. 21 – 43.
- FRIED, B. 2004. Left Libertarianism: A Review Essay. In *Philosophy and Public Affairs*, roč. 32, č. 1, ISSN 0048-3915, s. 66 – 92.
- GALSTON, W. A. 2009. Moral Pluralism and Liberal Democracy: Isaiah Berlin's Heterodox Liberalism. In *The Review of Politics*, roč. 71, č. 1, ISSN 0034-6705, s. 85 – 99.
- GRANT, R. W. 2002. Political theory, political science, and politics. In *Political Theory*, roč. 30, č. 4, ISSN 0090-5917, s. 577 – 595.
- HRUBEC, M. 2012. Intersubjektivní podmínky spravedlnosti. In *Studia Politica Slovaca*, roč. 5, č. 2, ISSN 1337-8163, s. 94 – 104.
- HRUBEC M.; BRABEC, M. 2005. O egalitárním libertarianismu: jiný neoliberalismus. In *Filosofický časopis*, roč. 53, č. 3, ISSN 0015-1831, s. 428 – 442.

- HUDECOVÁ, A. 2011. Libertariánsky pohľad na vlastníctvo ľudského tela. In *Filozofia*, roč. 66, č. 5, ISSN 0046-385 X, s. 491 – 496.
- JUROVÁ, J. 2012. *Sociálna spravodlivosť podľa Johna Rawlsa*. Boskovice: František Šalé – Albert. ISBN 978-80-558-0011-0.
- KIS, J. 1997. Úvod. In Kis, J. (ed.): *Současná politická filosofie*. Praha: Oikoymenh. ISBN 80-86005-60-7, s. 7 – 46.
- KNIGHT, C. 2005. In Defence of Luck Egalitarianism. In *Res Publica*, roč. 11, č. 1, ISSN 1356-4765, s. 55 – 73.
- KNIGHT, C. 2009. *Luck Egalitarianism: Equality, Responsibility, and Justice*. Edinburgh: Edinburgh University Press. ISBN-13 978-0748638697.
- KNIGHT, C. 2012. Distributive Luck. In *South African Journal of Philosophy*, roč. 31, č. 2, ISSN 0258-0136, s. 541 – 559.
- KRČÁL, P. 2013. Makroskopická perspektiva politickej filosofie versus mikroskopická perspektiva empirie. In *AntropoWebzin*, roč. 6, č. 4, ISSN 1801-8807, s. 155 – 164.
- KULAŠIKOVÁ, Z. 2013. *Osobné je politické. Nové paradigmy súčasnej politickej filozofie*. Banská Bystrica: Belianum. ISBN 978-80-557-0571-2.
- LAMONT, J. 1994. The concept of desert in distributive justice. In *The Philosophical Quarterly*, roč. 44, č. 174, ISSN 0031-8094, s. 45 – 64.
- LANG, G. 2009. Luck Egalitarianism, Permissible Inequalities, and Moral Hazard. In *Journal of Moral Philosophy*, roč. 6, č. 3, ISSN 1740-4681, s. 317 – 338.
- LEVY, N. 2002. Self-Ownership: Defending Marx Against Cohen. In *Social Theory and Practice*, roč. 28, č. 1, ISSN 0037-802X, s. 77 – 99.
- LIPPERT-RASMUSSEN, K. 2001. Egalitarianism, Option Luck, and Responsibility. In *Ethics*, roč. 111, č. 3, ISSN 0014-1704, s. 548 – 579.
- LIPPERT-RASMUSSEN, K. 2004. Are Some Inequalities more Unequal than Others? Nature, Nurture and Equality. In *Utilitas*, roč. 16, č. 2, ISSN 0953-8208, s. 193 – 219.
- LIPPERT-RASMUSSEN, K. 2005. *Deontology, Responsibility, and Equality*. Kodaň: University of Copenhagen. ISBN-13 978-8763502252.
- LIPPERT-RASMUSSEN, K. 2011. Luck-Egalitarianism: Faults and Collective Choice. In *Economics and Philosophy*, roč. 27, č. 2, ISSN 0266-2671, s. 151 – 173.
- MARTINKOVIČ, M. 2007. Význam a štatút politickej vedy. In Zálešák, T.; Krištof, P.; Martinkovič, M.: *Politická filozofia a politická veda: Výber aktuálnych problémov*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. ISBN

- 978-80-8082-165-4, s. 9 – 38.
- McELWEE, B. 2010. The Appeal of Self-Ownership. In *Social Theory and Practice*, roč. 36, č. 2, ISSN 0037-802X, s. 213 – 232.
- MELICHOVÁ, I. 2010. Kritika modelových princípov spravodlivosti z pozície libertarianizmu R. Nozicka. In Krnová, K. (ed.): *Acta Facultatis Humanisticae Universitatis Matthiae Belli Neosoliensis: Historické vedy, filozofia, etika*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. ISBN 978-80-557-0037-3, s. 150 – 155.
- MERTL, J. 2013. John Locke jako „otec zakladatel“ liberálně-demokratického státu? Koncept společenské smlouvy a jeho paradoxy. In Naxera V.; Stulík O. a kol.: *Teorie společenských smluv. Analýza vybraných novověkých konceptů*. Brno: Václav Klemm. ISBN 978-80-87713-07-5, s. 58 – 89.
- MILLER, D. 1999. *Principles of Social Justice*. Cambridge; Londýn: Harvard University Press. ISBN-13 978-0674007147.
- MILLER, D. 2003. Complex Equality. In Miller D.; Walzer M. (eds.): *Pluralism, Justice, and Equality*. Oxford: Oxford University Press. ISBN-13 978-0198280088, s. 197 – 225.
- OLLMAN, B. 2000. What is Political Science? What Should It Be? In *New Political Science*, roč. 22, č. 4, ISSN 0739-3148, s. 553 – 562.
- PATEMAN, C. 2000. *Sexuálna zmluva*. Bratislava: Aspekt. ISBN 80-85549-18-2.
- PATEMAN, C. 2002. Self-Ownership and Property in the Person: Democratization and a Tale of Two Concepts. In *The Journal of Political Philosophy*, roč. 10, č. 1, ISSN 0963-8016, s. 20 – 53.
- PALOVIČOVÁ, Z. 2008. David Miller a jeho gramatika sociálnej spravodlivosti. In *Filozofia*, roč. 63, č. 9, ISSN 0046-385 X, s. 763 – 775.
- PIERIK, R. 2006. Reparations for Luck Egalitarians. In *Journal of Social Philosophy*, roč. 37, č. 3, ISSN 0047-2786, s. 423 – 440.
- QUONG, J. 2011. Left-Libertarianism: Rawlsian Not Luck Egalitarian. In *The Journal of Political Philosophy*, roč. 19, č. 1, ISSN 0963-8016, s. 64 – 89.
- RAWLS, J. 1997. *Politický liberalizmus*. Prešov: Slovacontact. ISBN 80-88876-01-X.
- SEGALL, S. 2007. In Solidarity with the Imprudent: A Defense of Luck Egalitarianism. In *Social Theory and Practice*, roč. 33, č. 2, ISSN 0037-802X, s. 177 – 198.
- SEKERÁK, M. 2012. Úvahy o charaktere a metodológii súčasnej politickej vedy. In *Studia Politica Slovaca*, roč. 5, č. 2, ISSN 1337-8163, s. 105 – 125.

- SHAPIRO, I. 2006. *Útěk před realitou v humanitních vědách*. Praha: Karolinum; přel. M. Znoj. ISBN 80-246-1214-3.
- SHER, G. 2010. Real-World Luck Egalitarianism. In *Social Philosophy and Policy*, roč. 27, č. 1, ISSN 0265-0525, s. 218 – 232.
- STEMPLOWSKA, Z. 2009. Making Justice Sensitive to Responsibility. In *Political Studies*, roč. 57, č. 2, ISSN 0032-3217, s. 237 – 259.
- ŠABÍKOVÁ, K. 2012. Politická participácia ako dimenzia globálnej spravodlivosti. In Čupková, L.; Skačan, J. (eds.): *Filozofia, kultúra a spoločnosť v 21. storočí. Recenzovaný zborník vedeckých článkov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. ISBN 978-80-8094-967-9, s. 257 – 263.
- ŠABÍKOVÁ, K. 2013. Sociálna spravodlivosť v ére globalizácie. In *Studia Politica Slovaca*, roč. 6, č. 1, ISSN1337-8163, s. 14 – 23.
- TAYLOR, R. S. 2005. Self-Ownership and the Limits of Libertarianism. In *Social Theory and Practice*, roč. 31, č. 4, ISSN 0037-802X, s. 465 – 482.
- TEMKIN, L. 2009. Illuminating Egalitarianism. In Christiano, T.; Christman, J. (eds.): *Contemporary Debates in Political Philosophy*. Malden, MA; Oxford: Blackwell Publishing. ISBN 978-1-4051-3321-0, s. 155 – 178.
- VALLENTYNE, P. 1997. Self-Ownership and Equality: Brute Luck, Gifts, Universal Dominance, and Leximin. In *Ethics*, roč. 107, č. 2, ISSN 0014-1704, s. 321 – 343.
- VÁNĚ, J. 2007. *Proměny spravedlnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-053-6.
- VELEK J., ed. 1997. *Spor o spravedlnost*. Praha: Filosofia. ISBN 80-7007-115-X.
- VELEK, J. 2007. David Miller a principy globální spravedlnosti. In *Filosofický časopis*, roč. 55, č. 1, ISSN 0015-1831, s. 77 – 95.
- WALDRON, J. 1995. What would Plato allow. In Shapiro, I.; Decew, J. (ed.): *Nomos XXXVII: Theory and Practice*. New York: NYU Press. ISBN-13 978-0814780558, s. 138 – 178.
- WALZER, M. 1983. *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*. New York: Basic Books. ISBN-13 978-0465081899.
- YOUNG, I. M. 1990. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, NJ: Princeton University Press. ISBN-13 978-0691152622.
- YPI, L. 2011. Self-Ownership and the State: A Democratic Critique. In *Ratio*, roč. 24, č. 1, ISSN 0034-0006, s. 91 – 106.